

Szabó Péter

EGY INNOVATÍV KÉPZÉSI MODELL A MÉDIAOKTATÁSBAN

Az elmúlt évtizedben a felsőoktatás-fejlesztés számos stratégiai koncepciójának elméleti és praxisközeli térnyerése volt megfigyelhető. Ebben az útkeresésben tetten érhetők a gazdaság vezérelte politikai szándékok éppúgy, mint a globalizációs nyomás, az euro-atlanti képzési szisztémák, s nem kevésbé a hazai társadalom belső differenciálódásából adódó gazdasági (főképpen reálpiaci), tudományos és kulturális szükségletek.

Azok a politikai, gazdasági, társadalmi törekvések, amelyek az Európai Unióban és az ezen kívüli kontinentális országokban bár változó intenzitással, de céljaiban és tartalmában trendszerűen egy irányba mutatóan megjelentek, felfokozták a felsőoktatással szembeni követelményeket, amelyeknek fő mutatója a kimenő tudásteljesítmény, azaz a végzett hallgatók olyan munkaerő-piaci értéke, amely nemcsak szellemi, hanem (és főképpen) tőkehozamot is jelent. S a feladat nem könnyű: a politika (a gazdaságpolitika) és a szakmai civil társadalom erőterében működik a felsőoktatás. Ennek jelei, hogy az elmúlt évtized(ek)ben a különböző stratégiai célokat és változtatásokat megalapozó uniós döntések (irányelvek, ajánlások stb.) hatására (a globális recesszió következményeként is) erőteljesebbé váltak a közös cselekvés irányába mutató intézkedések a tagállamok szorosabb együttműködéséért, a nagyobb gazdasági és kulturális potenciálért, s ez utóbbiban a felsőoktatás minőségi fejlesztéséért, amely a kibocsátó-kapacitás növelését is feltételezi.

Akkor, amikor a felsőoktatási szférával kapcsolatos kérdésekre koncentrálnunk, (többek között és főképpen) azt kell vizsgálnunk, hogy a hazai felsőoktatási rendszer (benne a magán-felsőoktatás) milyen válaszokat tud, képes adni a változó társadalmi körülmények által indukált munkaerő-piaci szükségletekre.

Egy autentikus magán-felsőoktatási képzési hely, a Kodolányi János Főiskola (KJF)

Az állami felsőoktatás kontra magánfelsőoktatás-szektor relációban a Kodolányi János Főiskola mint nem állami intézmény reflektíven viszonyul a más (állami vagy más fenntartású) intézményekben tapasztaltakhoz, szakirodalmi tájékozódással vagy személyes kontaktusok alapján szerzett információk által. Ugyanakkor főiskolánk is átadhat olyan eredményeket, amelyeket az intézményműködtetésben, az oktatásban (a kompetenciaalapú képzésben), a tudományos kutatásban, a hallgatóbarát környezet kialakításában, az oktató-hallgató együttműködésben, a tanterv-, tananyag- és oktatásmódszer-fejlesztésben, a minőségfejlesztésben, a hallgatók tehetőségfejlesztésében, a pályaaorientációban, az oktatók belső továbbképzésében stb. értünk el.

Ezeket számos publikációban, előadásokban, konferenciarendezvényeken tártuk a szakmai közvélemény elé, és külföldi felsőoktatási partnereinkkel is megosztottuk. (Szabó 2011, Szele 2011, Bordás 2011)

Az elmúlt tíz évben két irányban fejlesztett a főiskola: az egyik a költséghatékony, az akadémiai tevékenységet támogató, de vállalatszerű intézményi szervezet, a másik pedig egy egységes intézményi (kari) szintű felsőoktatási képzési modell kialakítása.

A továbbiakban a 2014-ben bevezetett és szerzői jogvédelem alá is helyezett PIQ & Lead képzési modellt mutatjuk be.

Kihívások a globális, európai, nemzeti felsőoktatási rendszerekben, hatásuk és érvényesítésük a Kodolányi főiskolán

Az üzleti modellből vett módszerekkel és technikákkal, foglalkozásközpontú képzésszerkezettel olyan innovatív képzési modellt alakítottunk ki, amely bármilyen regionális és nemzeti szükségleteknek megfelelően rugalmas tartalommal megtölthető.

A PIQ & Lead modell olyan összetett rendszer, amely a megfogható közvetlen tartalmat és a felsőoktatási rejtett tantervi tartalmat integrálja: látható tantervvel, ami a tantervben megfogalmazott, közvetett tanterv – azon képességek és kompetenciák rendszere, amely a személyiség és a szakmai személyiség fejlesztésében a nem megfogható, nem direkt elemekre koncentrál. A képzési tanterv elemei, a tanegységek, a pedagógiai nézőpontok, a módszertan, a mérés és értékelés, a gyakorlat holisztikus rendszerbe illesztettek.

PIQ & Lead modell kulcselemei

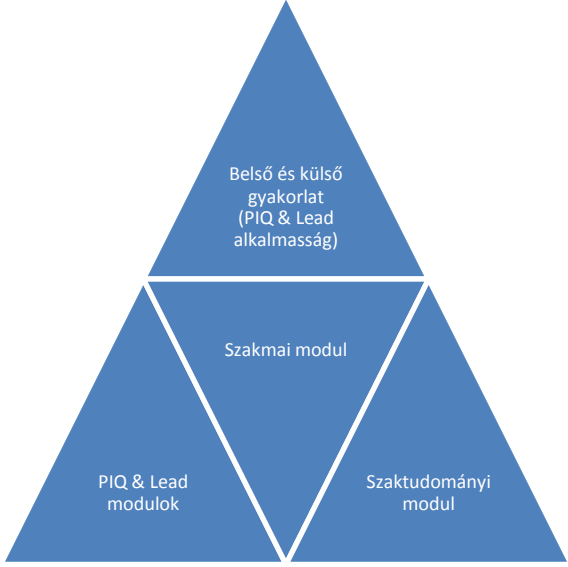
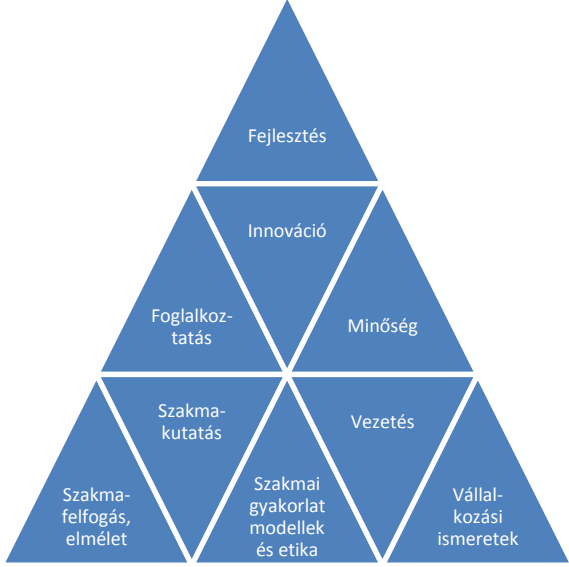
Életpálya-központúság: E képzési faktor (az élethosszig tartó tanulás elemeivel) azt jelenti, hogy a hallgató megismerkedik a szakterület teljes vertikális felépítésével, a szakterületet érintő kompetenciákkal, a felsőoktatási szakképzés kompetenciaszintjével, a bachelor szintű munkakörökkel, a mesterszintű foglalkozásokkal és a szakértői szintű tanácsadási területek és pozíciók leírásával, azok követelményeivel.

A személyközpontú képzési folyamat elemei: A hallgató előzetes értékelése, tanulási szükségletfelmérése, tantárgytervezése, tartalom meghatározása, a tananyag meghatározása, módszertana, tantárgyi kommunikáció módszertana, értékelés módszertan, oktatásdidaktika, tanulástámogatási módszerek, munka közbeni értékelési módszerek, ellenőrzési módszerek, tudás- és képességmérési módszerek, vizsgaszervezési módszerek, tantárgyértékelés módszertana, kimenet értékelése és a tanulási szükségletekhez alakítása.

A tanár szerepe a gyakorlatközpontú (szituatív) tanulási modellben: A tudományközpontú tudás felől elmozdulás történt a szakértői tudás felé, a gyakorlat informálta tudás felé. A tanári irányítási feladat része kell, hogy legyen az oktatót szakma koncepcióinak megértetése, a tanuló vezetése. A tanár szerepe a tanulói portfólió, mint kvalitatív változási folyamatot generáló eszköz megértése, értelmezése, a portfólióhoz kapcsolódó tevékenységek értékelése (formatív). Az oktató szerepe megnő az ún. autentikus feladatok megfogalmazásában, az autentikus mérések és értékelések megszervezésében. Az aktív tanulás feladatai és eszközei, technikai segítség elő a hallgató mentális gondolkodási modellje átalakítását. A képzés korábban az ismeretanyagot közvetítette, most a hangsúly a tanuló által elérhető eredményekre kerül.

A hallgató szerepe a gyakorlatközpontú (professzió-központú) képzési folyamatban: A hallgató arra törekedjen, hogy számára autentikus feladatokat kapjon, a hozott tudásnak megfelelően; naiv tudás átalakítása az ismeret és elvárás szint megismertetésével, szituált képességek kialakítása, amelyekben a hallgató a való világnak megfelelő feladatokat, kihívásokat kap.

1. ábra
A PIQ & Lead modell szerkezete

A PIQ and Lead modul helye a képzési programban	Képességek és kompetenciák/PIQ & Lead modul
	
<p>Oktatásmódszertan: kooperatív, együttes ismeretfeltárás, tantárgypedagógia és tantárgyi módszertan, minőség, innovációs technikák mint kognitív megismerési modellek.</p>	<p>Felsőoktatás-pedagógia: felnőttoktatás és az együttes alkotás pedagógiája, jól-léti pedagógia, a foglalkoztatáshoz szocializáció-pedagógia, a dinamikus minőség (életpályára állítás) pedagógiái, mint mentális modellek.</p>
<p>Tudásmérés és értékelés: tartalomhoz igazított.</p>	<p>Képesség- és kompetenciamérés: autentikus feladat és értékelés.</p>
<p>Tanulmányi környezet: problémaközpontú tanulás, tehetséggondozás, tanulói közösségek.</p>	<p>Gyakorlatkörnyezet: szakmai munkaközösség, projektközösség, multidiszciplináris és szakmai teamek.</p>

A PIQ & Lead modell képzési mérési és értékelési alapelvei: Intézményi szintű, regionális missziójú eredmények értékelése, kimenetközpontú kompetenciamérések a szakmában, alapvizsgák, kompetenciavizsgák, a tantárgyak oktatásában a tanulói teljesítmény folyamatos és reflektív értékelése. Az autentikus feladat célja, hogy a hallgató a szakmai standardok és elvárások mentén tanuljon, végezze feladatát, kapja az értékelést. Részvételiség: a tanulók bevonása a saját tanulási szükségleteik elemzésébe, a tanulók bevonása a tantárgyi tanulás munkatervének elkészítésébe, a tanulók egyéb szerepköreinek meghatározása, a tanulók érdekeltté tétele az átfogó tudásszint emelésében és jobb elismertetésében.

A tanterv szerkezete

A modell a tudástartalom alapján: generikus, szakterületi és szakmai ismeretekre, valamint ún. PIQ & Lead képességekre és kompetenciákra építve integrálja a szakmai alkalmasság adott szintjének megfelelően a képzési tartalmat.

2. ábra

A tantervkialakítás modelljei a tradicionális és a PIQ & Lead modellben

Tradicionális struktúra		PIQ & Lead struktúra
Diszciplináris modulok	alapozó ismeretek	PIQ & Lead generikus ismeretek modul
	törzsanyag ismeretei	Diszciplináris modul
	differentiált ismeretek	Professzió modul
Gyakorlat	általános gyakorlat	Életpálya szintjének megfelelő gyakorlat modul

1. A PIQ & Lead generikus ismeretek modul

A generikus modul részei az EU által meghatározott élethosszig tartó tanulási kompetenciák, valamint a NAFSA (Amerikában tanuló külföldi hallgatók egyesülete) által meghatározott kompetenciák alapján a PIQ & Lead a hagyományos írástudások mellett a szakértői szintű kommunikáció, új látásmódra, agilitásra, vezetésre, civilizációs megértésre mint írástudási készségekre kíván felvértezni. A modul tárgyai tudástartalmat és háttérrel adnak az életpálya szinten megfelelő gyakorlatokhoz és készségekhez. A hagyományos informatika, kommunikáció, idegen nyelvi, szakmai önismereti témák mellett e modul részei az alábbi módszertani készségek és kompetenciák:

P mint „profession” A képzési szintnek megfelelő személyes és szakmai professzionalizmus, amely tartalmazza a személyiség szakmára való alkalmasságát, szakmai felfogást és elméleteket, az üzletág nemzetközi és nemzeti trendjeit, a szakmai gyakorlat nézőpontjait: a szakmai szervezetek és működésük modelljeit, a szakterület szolgáltatásait, a szakterület vevőinek ismeretét, a vevőkkel való kommunikáció és viselkedés modelljeit, a szakmakutatás szintnek megfelelő trendjeit.

I mint „innovation” A szakmai szervezetek, folyamatok, termékek és szolgáltatások kutatása, a szakmai innovációk megismerése, az innováció tervezés/design folyamatainak, a kapcsolódó tudás, technológia és értéktranszfer eljárásainak, a szellemi tulajdonnal való gazdálkodás feladatainak a megismerése a szintnek megfelelően.

Q mint „quality” A képzési modell tartalmazza a szakterület minőségi követelményeit, a kialakult standardok elsajátítását, a szervezeti minőség fejlesztése nézőpontjait és szakterületspecializált minőségi modelljeit és eljárásait.

Lead mint „leadership” (leadership, enterprise, assessment, development = vezetés, vállalkozás, értékelés, fejlesztés) A modell által jellemzett felsőoktatási keretrendszer harmadik központi eleme a vezetésre való alkalmasság kialakítása, személyes vezetői, csoportvezetői, projektvezetői kompetenciafejlesztés, a vállalkozásfejlesztés, a vállalkozások, tevékenységek, személyek, vezetők értékelése, a termék és/vagy szolgáltatás, a szervezetfejlesztés elemeinek, az innovációknak az alkalmazása.

A modul ismeretkörei az intézmény sajátosságainak megfelelően, a helyi tradícióknak és a jellemző foglalkoztatók szükségleteinek megfelelően alakíthatók. Pl. kutatóképzés, szakmai szakértői, specialista képzések esetében a fenti írástudási képességek már specializált, haladó szintűek.

2. Diszciplináris modul

A modul ismeretkörei a kari/ intézeti tradícióknak megfelelően alakíthatók a hagyományos modell alapján.

3. Professzió modul

A professzió-központú gondolkodás fontos összetevője a szakma elméleteinek, kutatásának és szakmai gyakorlati modelljeinek ismerete, a szakmai etikai kérdések betartása, a szakmai standardok szerinti tevékenység. Az oktató a tudományos nézőpontok mellett be kell, hogy kapcsolja a szakma gyakorlatának eltérő modelljeit és nézőpontjait is a képzési tartalmakba és képességfejlesztésbe. A fentiek alapján képes a legkorszerűbb diszciplináris, szakmai tartalmakat, képességeket és készségeket, a szakmai szintnek megfelelő alkalmasságot közvetíteni a képzési tevékenység folyamatában.

4. Gyakorlat modul

Életpálya-központú hallgatói személyiség és szakmai személyiség fejlesztése. Koherens szakmafelfogás a szakterület szakmaelméleti, szakmai gyakorlati, szakmaértékelési alkalmassági nézőpontjainak integrálásával. A szervezeti központú alkalmasságra való felkészítés, az innováció, minőség, vezetés, vállalkozás, értékelés és fejlesztés kultúrája képzés közbeni kialakításával. Személyiség-, feladat- és kimenetközpontú módszertan és értékelési rendszer. PIQ & Lead nézőpontú szakmapedagógia és felkészítési rendszer, amely integrálja az innovatív felsőoktatás-pedagógiákat, elkerülve azok egyes elemeinek túlértékelését.

A tanulás modellezése: az eredmények, a kimenet a tanulók részéről azt jelenti, hogy a képzés folyamatában minél több gyakorlati módszert és eszközt, technikát ismerjenek meg és alkalmazzanak, illetve a portfólió mint részletes egyéni tanulási terv jelenik meg.

Az intézet és/vagy tanszék feladata a hallgató szakmai kompetenciáinak fejlesztéséhez a megfelelő tanulmányi környezet kialakítása: a szakmai modulok munkaközösségének megszervezése, a szakmai koncepciók kialakítása, a szakma jellegének megfelelő módszertani kultúra létrehozása – tantárgyi didaktika, a könyvtári-információs és team-közösségek, gyakorlati kapcsolatok, szakmai feladatok jó megszervezése, a feladatok megvalósíthatóságának biztosítása, a szakmai teljesítménymérés változatos eszköztárának kialakítása, tantárgyankénti összehangolása, a szakmai kompetenciamérések megszervezése.

PIQ & Lead alapú képzésszervezés és forráselosztás

A KJF PIQ & Lead™ felsőoktatási képzési modell e jellemzők alapján meghatározza az intézményi képzési, kutatási és gyakorlatszervezés tervezési és folyamatszervezési működésének szempontjait, a kimenetközpontú teljesítményrendszernek megfelelő működést.

PIQ & Lead folyamat felelőségek és finanszírozási gyakorlat integrált allokációja:

1. foglalkoztatásra alkalmasság intézményi szinten: PIQ & Lead generikus kompetenciák – tudományos megfelelés, diszciplináris ismeretek kari és intézeti szinten;
2. szakmai alkalmasság, szakmai ismeretek: szaktanszékek;
3. pályalkalmasság: a külső és belső gyakorlat szintjein feladatközpontú költség-allokáció.

A PIQ & Lead modell potenciálja

A modell bármilyen felsőoktatási modellt alkalmazó és eltérő missziójú intézményben alkalmazható. A korszerű szakmai elméletekkel, gyakorlat-elméletekkel, szervezeti stratégiai nézőpontokkal a képzések képesek az állandóan változó szakterületi és üzleti környezet kihívásainak megfelelni, képesek tevékenységükkel szervezeti hatásokat elérni, a foglalkoztatás folyamatában képesek a szervezeti alkalmasság követelményeihez adaptálódni, képesek a szervezetek piaci alkalmasságát, megfelelését elősegíteni, amelyhez az alap, hogy az alkalmazott tudományos ismeretek multidiszciplináris nézőpontjait képes integrálni. A programok minősége az üzleti minőségi, innovációs követelmények alapján, az Európai Technológiai Intézet képzési standardjai mentén szintekre és küldetés mentén kialakított funkciókra adaptálhatók.

A modell működtetésében jelentős szerepe van a menedzsmentnek. Tagjai a felelősségmegosztási elvnek megfelelően látják el feladatukat úgy, hogy munkájuk összehangolt legyen, s ennek során érvényesüljön a transzparencia, vagyis egymás munkájának „láthatósága”. Két dokumentum határozza meg azokat a feladatokat, amelyek a főiskola irányításával, működésével kapcsolatosak, benne a felelősségi struktúrával. A rektorhelyettesek feladatainak konkrét megfogalmazása lehetővé teszi a munkateljesítmény és ennek minősége értékelését. (KJF Szervezeti és Működési Szabályzat 2011., KJF Teljesítményközpontú Vezetői Felelősségi Rendszere 2012.)

A Szervezeti és Működési Szabályzat V. fejezete iránymutató a rektorhelyettesek számára is: az alárendeltségükbe tartozó munkatársak, oktatók munkahelyi státusának, kötelezettségeinek, jogainak ismerete számukra (is) elengedhetetlen. (A KJF oktatóinak, tanárainak és tudományos kutatóinak Foglalkoztatási Követelményrendszere, 2012.)

Milyen változásokat eredményez egy ilyen program a bevezetése után?

Az új program bevezetése, alkalmazása a főiskola megalapítása után az intézmény legjelentősebb innovációja volt, amelyet korábbi eredményeinkre építettünk, ugyanakkor paradigmaváltást is jelentett, az intézmény új fejlődési pályájára állításának elengedhetetlen feltétele lett. Ezzel (számos megváltozott – nemegyszer negatív hatású – körülmény ellenére is) biztosítottuk az akkreditációban meghatározottak teljesítését.

Eredményeink:

A KJF konkrét gyakorlata alapján megnőtt a kísérleti programban részt vevő oktatók és hallgatók motivációja.

A kontrollcsoport hagyományos oktatásban részesülő tagjai sokkal kevésbé voltak motiváltak, gyakran unalmasnak tartották a régi típusú programot.

Az oktatók számára az előkészítő szakasz sokkal több munkát jelentett, majd a megvalósítás kiszámíthatóbb, élvezetesebb feladatot jelentett.

A munkaközösségek léte lehetővé tette az oktatók rugalmas cseréjét (szabadabbá váltak a külföldi utak, a konferencia-részvételek stb. anélkül, hogy elmaradtak volna a tanítási és más órák).

A kísérleti csoport eredményei 0,5-1 osztályozási értékkel javultak.

70%-kal csökkent a lemorzsolódás a szigorú tanulmányi szabályzat alkalmazása ellenére.

Jelentősen átalakult a hallgatókkal való kapcsolat: már a második foglalkozástól folyamatosan készülniük kellett, a hangsúly a szorgalmi időszakban történő munkára került.

A kísérleti programban résztvevők tanulmányaik befejezését követően gyorsabban kaptak munkahelyet, illetve hamarabb léptették elő őket. (Bordás, DPR kutatások, 2006-2010.)

A konkrét kísérletet 2006 és 2009 között végeztük. Ezt követően a KJF nyolc alapszakon és három mesterszakon vezette be az új típusú programot 2014-ben. A programot folyamatosan követő kutatással vizsgáljuk, de ezek eredményei még nem relevánsak. Egy azonban feltűnt mindnyájunknak. A 2015-ös felvételi időszakban 20%-al többen jelentkeztek első helyen az intézménybe, mint a korábbi két évben, annak ellenére, hogy a PR és marketing tevékenységünk hasonló volt, mint az előző években. Sikertült tehát a hazai magán-felsőoktatást sújtó piaci viszonyok ellenére a pozícióinkat javítani.

Az általunk vázolt felsőoktatás-újraértelmezés reményeink szerint adaptív alkalmazkodást tesz lehetővé a társadalom különböző szegmenseinek igényeihez, s megfelelő output-indexszel rendelkeznek azok a hallgatók, akik főiskolánkon végezték tanulmányaikat.

IRODALOM

- Amaral, A. et al, (eds., 2009) *European Integration and the Governance of Higher Education and Research*. Springer, Dordrecht.
- Barakonyi Károly (2004) *Rendszerváltás a felsőoktatásban. Bologna-folyamat, modernizáció*. Budapest, Akadémiai Kiadó.
- Barakonyi Károly (2009 szerk.) *Bologna „Hungaricum”. Diagnózis és terápia*. (Oktatás és társadalom 7.) Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó.
- Bordás Sándor (2006–2010) *DPR kutatások*, Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- Bordás Sándor (2011) *Mentálhigiénés kutatás a Kodolányi János Főiskolán*. Székesfehérvár, KJF.
- Borsa Melinda – Horváth Tamás – Simon István (é.n. szerk.) *Stratégiai gondolkodás a felsőoktatásban*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.
- Csath Magdolna (2009 szerk.) *Innovációmenedzsment*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- Derényi András (2010 ősz) A felsőoktatás és a foglalkoztathatóság kapcsolatának értelmezései. In: *Educatio*, 361–369.
- Dinya László (é.n.) Stratégiai gondolkodás és menedzsmentszemlélet a modern felsőoktatásban. In: Borsa M., Horváth T., Simon I. (szerk.) *Stratégiai gondolkodás a felsőoktatásban*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 35–69.
- Dobos Gábor (2009 szerk.) *A nemzetköziesedés folyamata a magyar felsőoktatásban*. (Bologna füzetek 3.) Budapest, Tempus Közalapítvány.

- Dobos Gábor (2011 szerk.) *A magyar felsőoktatás nemzetköziesedésének folyamata 2.* (Bologna füzetek 8.) Budapest, Tempus Közalapítvány.
- Drótos György – Kovács Gergely (2009 szerk.) *Felsőoktatás-menedzsment.* Budapest, Aula Kiadó.
- Halász Gábor (2010 tavasz) Az oktatás fejlődése és uniós tagságunk: 2006–2010. In: *Educatio*, 34–53.
- Hervainé Szabó Gyöngyvér – Szabó Péter (1997 szerk.) *Az emberi erőforrások hasznosítása, fejlesztése Magyarországon és Észak-Dunántúlon.* (Tudományos konferencia) Veszprém, MTA Veszprémi Területi Bizottsága.
- Hervainé Szabó Gyöngyvér – Szabó Péter – Kovács László – Mócz Dóra (2014) *A PIQ & Lead felsőoktatási képzési modell szabadalmi leírása,* Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- Hervainé Szabó Gyöngyvér (2015): Állami versenyképesség és jóléti modellek, társadalmi jólét a politikai ideológiák dinamikájában. In: Hervainé Szabó Gyöngyvér (szerk.): *A 21. század eleji államiság kérdőjelei.* Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 13–51.
- Hrubos Ildikó (2002) *A „bolognai folyamat”.* (Kutatás közben, No. 235.) Budapest, Oktatáskutató Intézet.
- Hrubos Ildikó (2004 szerk.) *A gazdálkodó egyetem.* Budapest, Felsőoktatási Kutatóintézet, Új Mandátum Kiadó.
- Hrubos Ildikó (2006) *A felsőoktatás intézményrendszerének átalakulása.* Budapest, Aula Kiadó.
- Hrubos Ildikó (2010 tavasz) Bologna folytatódik. *Educatio*, 19–33.
- Hrubos Ildikó (2011 nyár) Örök felsőoktatási érték – változó hangsúlyokkal. *Educatio*, 208–219.
- Iványi Károly (2009) A bolognai rendszer: dilemmák és a továbbfejlesztés lehetőségei. *Polgári Szemle*, 4. 11–27.
- Jameson, Frederic (2010) *A posztmodern, avagy a kései kapitalizmus kulturális logikája.* Budapest, Noran Libro.
- Juhászné Belatiny Katalin (2009) Új Tudás Program – elvek és valóság. *Polgári Szemle*, 4. 6–11.
- Kontó Gizella – Mező Viola (2010 szerk.) *Pályakövetés 2010.* Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.
- Neave, G.(2005) *On Snowballs, Slopes and the Process Bologna: Some Tasty Reflections on the Advance of Higher Education in Europe.* Centre for Higher Education Studies, University of Oslo.
- OECD (Organization for Economic Cooperation and Development – Gazdasági Együttműködés és Fejlesztés Szervezete) (2008) *Tertiary Education for the Knowledge Society.* Paris, OECD.
- Sárdi Csilla (2012 szerk.) *A felsőoktatás-kihívásai a 21. században.* Budapest, Eötvös József Könyvkiadó.
- Simon János – Kossuth Borbála (2015): A demokratikus állam szerepének változatai Európában és Magyarországon. In: Hervainé Szabó Gyöngyvér (szerk.): *A 21. század eleji államiság kérdőjelei.* Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola, 97–154.

- Szabó Péter (2012): Magyar felsőoktatás-fejlesztés és versenyképesség nem konszolidált hazai és uniós gazdasági környezetben. In: Bús I. – Klein Á. – Tancz T. (szerk.): *Értékkörzés és átadás. Nevelés- és művelődéstörténeti tanulmányok*. Szekszárd, PTE Illyés Gyula Kar, 129–136.
- Szabó Péter (2012.a) *Pedagógiai modellek bevezetésének lehetősége és szükségessége a felsőoktatásban*. Konferenciaelőadás-kézirat, 6 p.
- Szaniszló Gábor (2009) Versenyfutás a hallgatókért: magyar felsőoktatás 2009. *Polgári Szemle*, 4. sz. 40–51.
- Szele Bálint (szerk., 2011) *Tehetséggondozási workshopok a Kodolányi János Főiskolán 1-2*. Székesfehérvár, Kodolányi János Főiskola.